

Številka: 2.8 - 6 / 2013 - 4 - SE
Datum: 01.10.2013

Ministrstvo za zdravje
Kabinet ministra
Štefanova 5
1000 Ljubljana

Ministrstvo za pravosodje
Kabinet ministra
Župančičeva 3
1000 Ljubljana

Univerzitetni klinični center Maribor
Prim. doc. dr. Gregor Pivec, dr. med.
Direktor Univerzitetnega kliničnega centra Maribor
Ljubljanska ulica 5
2000 Maribor

Spoštovani,

Varuh človekovih pravic RS (Varuh) je na podlagi pisma pacientov F2 dela Forenzične enote Psihiatričnega oddelka UKC Maribor (Forenzična enota oziroma enota), o slabih pogojih bivanja (tudi s povišano temperaturo, ki naj bi v poletnem času presegala 30°C), dne 3. 9. 2013 opravil obisk te enote. Enota je v drugem nadstropju in se sicer sestoji iz dveh delov (enote F1 – levo ob vstopu v enoto in enote F2 – desno ob vstopu v enoto). Enota na zdravljenje sprejema osebe z izrečenim varnostnim ukrepom obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu. Poleg tega se v njej izvaja tudi pripor in opazovanje zaradi izdelave psihiatričnega izvedenskega mnenja glede prištevnosti ali sposobnosti za udeležbo v postopku ter psihiatrično bolnišnično zdravljenje obsojencev.

Ob obisku smo se pogovorili z nekaterimi zaposlenimi v Forenzični enoti. V pogovoru so sodelovali: g. Jure Koprivšek, dr.med., namestnik predstojnice psihiatričnega oddelka; g. mag. Miran Pustoslemšek, dr. med., vodja enote; ga. Angela Ficko Zalokar, dr. med.; socialna delavka ga. Vida Regoršek; delovna terapevtka ga. Barbara Harc; diplomirana medicinska sestra ga. Sabina Finžgar in pravosodni policist g. Uroš Kojzek. Pri pogovoru pa je bil navzoč tudi specializant g. Marko Saje, dr. med.

I.

To je bil prvi obisk Varuha potem, ko je Forenzična enota 1. 6. 2012 začela z delovanjem in sprejemati prve paciente. Zato je bil poleg preveritve pritožbenih navedb glede neugodnih pogojev bivanja namen našega obiska tudi spoznavanje poteka dela oziroma obravnave v Enoti. Odprtje Forenzične enote vsekakor štejem za velik napredek na področju duševnega zdravja obsojencev in pripornikov iz celotne Slovenije. V preteklosti se je Varuh ob svojem delu namreč konstantno srečeval s potrebo po obstoju forenzične bolnišnice in nanjo zato vseskozi opozarjal, tako v svojih rednih letnih poročilih in na srečanjih s pristojnimi organi. Žal ugotavljamo, da se po komaj nekaj več kot letu dni svojega delovanja Forenzična enota že srečuje s težavami zaradi prezasedenosti – v času obiska je bilo tako v enoti 36 pacientov, kar pomeni 6 več, kot je uradna kapaciteta enote. Zaradi tega so morali na enoti v nekatere sobe dodati postelje, ki pa so v večini manjše, kot so to klasične postelje. Zaradi dodatnih postelj v sobah so se pojavile tudi težave s shranjevanjem osebnih stvari pacientov, saj pacient, ki je nameščen na dodatni postelji, nima svoje omare. Zaradi povečanega števila postelj so morali iz teh sob odstraniti tudi mize in stole, ki so jih sicer pacienti pred tem lahko imeli. Pacienti se sedaj lahko zadržujejo predvsem le v skupnem prostoru (v njem so povečali število miz in stolov), ki ga sicer uporabljajo za več namenov. Skupni prostor se tako uporablja za jedilnico, izvajanje obiskov, za skupinsko delo in druge aktivnosti. Sogovorniki so opozorili, da je s povečanjem števila postelj v sobah lahko otežena tudi morebitna reanimacija, saj so aktivnosti zdravstvenega osebja v takšnih primerih otežene zaradi premalo prostora oziroma bi bilo v takšnem primeru treba najprej odstraniti postelje, kar pa je časovno zamudno. Posebej problematičen pa je podatek, da morajo nekatere osebe zaradi prezasedenosti enote na sprejem tudi počakati ali pa, kar je zlasti zaskrbljujoče, da enota zaradi prezasedenosti ne more sprejeti vseh oseb, ki so sicer v priporu ali na prestajanju kazni zapora, pa bi potrebovale bolnišnično zdravljenje zaradi svojih duševnih motenj (tako so npr. morali v zadnjem času odkloniti sprejem dveh pacientov iz ZPKZ Ig in ZPKZ Dob pri Mirni, ki sta suicidalna).

Vse navedene težave bi se po mnenju sogovornikov dalo rešiti z ureditvijo in odprtjem že pred tem predvidenega dodatnega oddelka, ki bi kapaciteto Forenzične enote povečal za 36 postelj in bi tako skupna kapaciteta bila 66 postelj. Ob tem pa vodja enote g. mag. Miran Pustoslemšek, dr. med. poudari, da še ni predvidene rešitve za t. i. »long term forenzične paciente«, ki bi tudi po odpustu iz Forenzične enote (zaradi poteka najdaljšega zakonskega trajanja ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu - sedaj 5 let) imeli primerno zagotovljeno namestitvev in morebitno potrebno nadaljnje zdravljenje.

Zdravstveni zavodi morajo za izvrševanje varnostnih ukrepov izpolnjevati pogoje, ki jih določajo predpisi, ki urejajo zdravstveno dejavnost in Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij - ZIKS-1 (drugi odstavek 148. člena ZIKS-1). Ta zakon tudi določa, da minister, pristojen za zdravje, v soglasju z ministrom, pristojnim za pravosodje, na predlog zainteresiranega zdravstvenega zavoda in po predhodnem mnenju strokovne komisije iz tretjega odstavka 151. člena tega zakona odloča o izpolnjevanju predpisanih pogojev in v Uradnem listu Republike Slovenije objavi seznam zdravstvenih zavodov, ki so na tej podlagi pridobili pravico izvrševati varnostne ukrepe (tretji odstavek 148. člena ZIKS-1).

Prav tako po tem zakonu minister, pristojen za zdravje, v soglasju z ministrom, pristojnim za pravosodje, s pravilnikom določi izvrševanje varnostnih ukrepov obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu in obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti ter posebne strokovne in varnostne pogoje, ki jih morajo

zdravstveni zavodi izpolnjevati za njihovo izvrševanje (150. člen). Nekatere posebne strokovne in varnostne pogoje, kot so: zagotovljeno ločeno bivanje zaprtih oseb glede na podlago ukrepa, ki se izvršuje; zagotovitev prostorov in opreme, ki omogoča ureditev strokovno ustreznega oviranja nasilne osebe do sebe ali drugih oseb; ustrezno zgrajeni, razporejeni, opremljeni in varovani prostori za spanje in počitek, bivanje, terapijo in gibanje zaprtih oseb, ki omogočajo zdravljenje in fizično, tehnično, komunikacijsko in osebno varovanje zaprtih oseb v skladu z zahtevami psihiatrične, penološke in varnostne stroke; ustrezno število, usposobljenost in izkušnost zdravstvenega osebja, ki izvaja zdravljenje in usposobljenost ter opremljenost pravosodnih policistov, ki izvajajo varovanje oseb, ki jim je varnostni ukrep izrečen določa že ZIKS-1 v drugem odstavku 151. člena, sicer pa napoveduje, da se bodo ti posebni strokovni in varnostni pogoji podrobneje opredelili v predpisu iz 150. člena tega zakona. ZIKS-1 določa tudi, da minister, pristojen za zdravje, v soglasju z ministrom, pristojnim za pravosodje, imenuje strokovno komisijo treh strokovnjakov psihiatrične, penološke in varnostne stroke, ki poda obrazloženo predhodno mnenje o izpolnjevanju pogojev iz prejšnjega odstavka za odločitev iz tretjega odstavka 148. člena tega zakona. Ta strokovna komisija je tudi zavezana najmanj enkrat v treh letih na zakonsko določen način preveriti izpolnjevanje pogojev za zdravstvene zavode, ki že imajo pravico izvrševati varnostne ukrepe obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu in o tem obvestiti ministra, pristojnega za zdravje in ministra, pristojnega za pravosodje.

Po Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij -ZIKS-1E (Uradni list RS, št. 109/12) minister, pristojen za zdravje, v soglasju z ministrom, pristojnim za pravosodje, določi zdravstvene zavode iz spremenjenega 148. člena zakona, ki izpolnjujejo pogoje iz spremenjenega 151. in spremenjenega 155. člena zakona, najkasneje v enem letu po uveljavitvi tega zakona. Do določitve zdravstvenih zavodov iz prejšnjega odstavka se varnostna ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu in obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti izvršujeta v skladu s Pravilnikom o izvrševanju varnostnih ukrepov obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu, obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti in obveznega zdravljenja alkoholikov in narkomanov (Uradni list RS, št. 84/09 in 6/12). Minister, pristojen za zdravje pa je določbi 47. člena te novele ZIKS-1 zavezan v soglasju z ministrom, pristojnim za pravosodje, uskladiti Pravilnik o izvrševanju varnostnih ukrepov obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu, obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti in obveznega zdravljenja alkoholikov in narkomanov (Uradni list RS, št. 84/09 in 6/12) s tem zakonom v šestih mesecih po njegovi uveljavitvi.

Ker je ta zakonski rok že mimo, prosimo obe ministrstvi za sporočilo razlogov, da ta zakonska obveznost še ni bila izpolnjena, zlasti pa, kdaj je pričakovati njeno izpolnitev in katere aktivnosti so bile sicer v ta namen po uveljavitvi zakona že izvedene.

Hkrati tudi prosimo za sporočilo ali je strokovna komisija, ki jo predvideva ZIKS-1 že imenovana (iz dopisa Direktorata za zdravstveno varstvo z dne 21. 7. 2013, številka: 410-78/2011/12 sicer izhaja napoved, da jo bo minister predvidoma imenoval v avgustu 2013) in če, ali je že pričela z delom oziroma katera opravila je že opravila.

V primeru, da je bila že imenovana, predlagamo, da jo o naših ugotovitvah iz tega obiska Forenzične enote tudi seznanite.

Hkrati tudi prosimo za informacije o tem, kdaj je pričakovati odprtje dodatnega oddelka Forenzične enote, saj je očitno, da se le-ta sooča s prezasedenostjo, kar terja takojšnje ukrepanje. Poudarjamo tudi, da je povsem nedopustno, da morajo nekatere osebe zaradi prezasedenosti enote na sprejem čakati, ali pa, da kakšna oseba iz pripora ali prestajanja kazni zapora zaradi tega razloga celo ni sprejeta na zdravljenje, ki bi bilo potrebno.

Ministrstvo za zdravje in Ministrstvo za pravosodje prosimo še za stališče glede potrebnih rešitev za t. i. »long term forenzične paciente«.

II.

Socialna delavka in nekateri drugi sogovorniki so izpostavili tudi težave s pacienti, ki so brez vseh sredstev za prebivanje in/ali nimajo bivališča (gre za brezdomce) oziroma so prijavljeni za bivanje na CSD-jih. Tu in tudi pri drugih osebah se pojavljajo vprašanja njihove namestitve ob odpustu, zagotovitve brezplačnega prevoza, pa tudi zagotovitve toaletnih potrebščin ter oblačil v času bivanja v enoti. Forenzična enota za sedaj nima nobenih sredstev v ta namen (npr. tudi ne za frizerja), da bi pacientom to zagotovila na enak način, kot je to zagotovljeno v Zavodih za prestajanje kazni zapora (ZPKZ). Prav tako ima težave, ker pacienti ne morejo sami nakupovati stvari v trgovini (enota namreč nima »kantine«). Zaposleni to rešujejo na način, da pacientom, ki so kadilci, cigarete kupijo zaposleni, medtem ko jim drugih stvari ne kupujejo. Pojavlja se tudi potreba po ločenem bivanju nekaterih pacientov, ki so moteči za skupno bivanje, vendar jim prostorske razmere tega ne omogočajo. Ob nekaterih težavah v komunikaciji s sodišči, se zaradi združevanja zdravstvene obravnave in pravosodja v praksi pojavlja tudi vprašanje sprejema odločitve o morebitnih izhodih pacienta (obsojenca) in odgovornosti za takšno odločitev.

Menimo, da ta opozorila terjajo nujno ureditev oziroma dopolnitev Pravilnika o izvrševanju varnostnih ukrepov obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu oziroma pozornost pri določanju posebnih strokovnih in varnostnih pogojev, ki jim morajo zdravstveni zavodi izpolnjevati z njihovo izvrševanje, po potrebi pa tudi dopolnitev Pravilnika o izvrševanju kazni zapora oziroma Pravilnika o izvrševanju pripora.

Zato obe ministrstvi prosimo za stališča glede urejanja izpostavljenih težav, s katerimi se srečuje Forenzična enota, ko gre npr. za pomoč ob odpustu, zagotavljanju toaletnih potrebščin in oblačil v času bivanja v enoti, nakupov, odločitvah o (zunanjih) ugodnostih in podobno za vse kategorije oseb, ki jih enota lahko sprejme.

Ponovno nas zanima tudi, v kakšni fazi je postopek sprejema podzakonskih predpisov, nujno potrebnih za delovanje enote, za uveljavljanje pavic tam nameščenih oseb ter za izvrševanje pooblastil pravosodnih policistov.

III.

Zdravljenje v Enoti poteka kompleksno, to je z uporabo vseh razpoložljivih strokovno indiciranih terapevtskih metod (medikamentozna terapija, individualna in skupinska psihoterapija, sociopsiho terapija, telesno-kulturno in rekreativna terapija, razvedrilna terapija, delovno – »zaposlitvena« terapija, rehabilitativna terapija,...), obravnava zdravljenih je celostna (*tako v Informacijah za svojece pacientov, ki se zdravijo na Enoti za forenzično psihiatrijo*). Strokovni tim (s posebej izbranim osebjem) na oddelku predstavljajo: 2 zdravnika psihiatra, 24 zdravstvenih

tehnikov (2 sta v bolniškem staležu), delovna terapevtka (delo opravlja od marca 2013, socialna delavka (le 1/3 svojega delovnega časa) in psihologinja (prav tako le 1/3 svojega delovnega časa). Glede socialne službe in kliničnih psihologov bi za minimalni standard po besedah sogovornikov potrebovali socialno delavko in klinično psihologinjo v polnem delovnem času, za optimalno terapevtsko dejavnost pa tri klinične psihologe. Primerljiva enota v Avstriji ima na primer štiri psihologe in dva specialna pedagoga.

Za varnostno področje je ob našem obisku skrbelo 5 pravosodnih policistov (od teh so v enoti le trije pravosodni policisti stalni (med 7 in 17 uro sta na delu dva, v času sprehoda pa še en pravosodni policist) - en pravosodni policist pa vsak dan med 7.00 in 17.00 uro prihaja iz ZPKZ Maribor ter drugi (prav tako iz ZPKZ Maribor) prihaja dnevno le zaradi izvedbe gibanja na prostem (sprehod pripornikov in obsojencev). Tako se ob izrednih dogodkih oziroma, ko je treba pacienta spremljati v drugi del bolnišnice soočajo z veliki težavami (ponoči je na delu namreč le en pravosodni policist). Morebitna pomoč iz ZPKZ Maribor je časovno zamudna, saj so npr. ob enem izmed izrednih dogodkov v preteklosti na to pomoč morali čakati dve uri. V teh primerih se zaradi varnosti paciente zaklene v sobe, kar je tudi po presoji Varuha vsekakor skrb vzbujajoča praksa. Težave so tudi ob obiskih, saj ti potekajo v obeh oddelkih Forenzične enote (F1 in F2) hkrati, nadzor pa lahko izvaja le en pravosodni policist. Zaradi pomanjkanja pravosodnih policistov, se pacientom (pripornikom in obsojencem) zagotavlja le 30 minut sprehoda na svežem zraku, kar je bistveno manj, kot je to npr. zakonsko določeno (2 uri) za zaprte osebe.

Po sporočilu vodje enote (v času po našem obisku) sta bila v mesecu septembru 2013 na Enoto za forenzično psihiatrijo sistematizirana dodatna dva pravosodna policista iz ZPKZ Maribor, predviden je še vodja referata za forenziko, ki bo vodja pravosodnih policistov na enoti. Glede na možen raspored dela pravosodnih policistov slednje pomeni, da bo na enoti ponoči še vedno le en pravosodni policist.

Kljub opozorilom, da so v takšnih okoliščinah ogrožena življenja pacientov in zaposlenih tako po oceni vodje enote niso zagotovljeni minimalni standardi za varnost. Ob dosedanjih incidentih je ta nevarnost obstajala, o čemer je bilo pristojno ministrstvo obveščeno. Zato vodja enote tudi pojasnjuje, da do ustrezne zagotovitve varnosti pacientov in osebja ne morejo zagotoviti zakonske pravice zaprtih oseb (pripornikov in obsojencev) do sprehodov na svežem zraku. Potrebovali bi namreč minimalno 11, optimalno pa 15 pravosodnih policistov.

Ob pogovoru so bile izpostavljene tudi težave s plačili s strani zavarovalnice. Program forenzične psihiatrije na Forenzičnem oddelku je bil sicer vključen v Splošni dogovor kot nov zdravstveni program in v ta namen zagotovljena tudi potrebna finančna sredstva. S strani sogovornikov pa smo slišali pritožbe na to, da glede na opravljeno vrednotenje programa še ni bila opravljena ustrezna uvrstitev v plačilne razrede zaposlenih v enoti.

Iz Mnenja Vlade Republike Slovenije k osemnajstemu rednemu letnemu poročilu Varuha človekovih pravic za leto 2012 izhaja, da si na Generalnem uradu Uprave RS za izvrševanje kazenskih sankcij prizadevajo odpraviti pomanjkljivosti vezane na varovanje oseb, ki se zdravijo na Enoti za forenzično psihiatrijo. Tako so na Varuhovo priporočilo kljub kadrovskim težavam uspeli zagotoviti dodatnega pravosodnega policista, ki izvaja varovanje pacientov na Enoti v času bivanja na prostem. Iz tega dokumenta izhaja tudi, da je z dnem 17. 9. 2013 začel veljati Akt o spremembah in dopolnitvah Akta o notranji

organizaciji in sistemizaciji delovnih mest v Upravi Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij, s katerim so sistemizirali novo organizacijsko enoto - Referat za forenziko. V referatu je sistemiziranih 8 delovnih mest, in sicer: 7 pravosodnih policistov specialistov in vodja referata za forenziko. Vsa delovna mesta pravosodnih policistov specialistov so (z dnem 17. 9. 2013) zasedena, delovno mesto vodje pa je še nezasedeno, vendar bo naloge vodenja začasno opravljal vodja Oddelka za varnost Zavoda za prestajanje kazni zapora Maribor.

Po določbi 151. člena ZIKS-1 mora oddelek za forenzično psihiatrijo zdravstvenega zavoda imeti ustrezno število, usposobljenost in izkušnost zdravstvenega osebja, ki izvaja zdravljenje in usposobljenost ter opremljenost pravosodnih policistov, ki izvajajo varovanje oseb, ki jim je varnostni ukrep izrečen. Vsekakor je vzpodbujajoč podatek o sistemizaciji nove organizacijske enote v Upravi RS za izvrševanje kazenskih sankcij. Kljub temu pa Ministrstvo za zdravje oziroma UKC Maribor ter Ministrstvo za pravosodje prosimo za stališče glede dela manjkajočega, a potrebnega kadra na kar opozarja Forenzična enota da bi se dosegel minimalni standard obravnave in varstva vseh kategorij oseb, s katerimi se ta ukvarja.

Pripominjamo znova tudi, da zaradi pomanjkanja osebja (t.j. pravosodnih policistov) pacienti ne smejo biti prikrajšani pri zagotavljanju njihovih pravic (npr. bivanja na prostem), v aktivnostih, stiki s svojimi bližnjimi... Tudi sicer je v tej zvezi treba upoštevati slabe bivalne razmere (omejeno gibanje, možnosti za obiske in drugo) in s tem povezane težave, ki so predvsem posledica prezasedenosti enote.

Izpostavljamo tudi, da smo z dopisom številka: 6.0-55/2011-40-SRE z dne 27. 2. 2013 takratno Ministrstvo za pravosodje in javno upravo (MPJU) s sklicevanjem na šesti in sedmi člen ter prvi odstavek 28. člena Zakona o varuhu človekovih pravic (ZVarCP) vljudno prosili, da sporoči, *ali je MPJU poleg projektne naloge morda izdelalo še posebno varnostno oceno glede števila pravosodnih policistov, s katerim bi bilo mogoče ustrezno poskrbeti za varovanje oseb, nameščenih v enoto, oziroma na kakšni podlagi je zaključilo, da je zanj sposobno poskrbeti (le) 5 pravosodnih policistov – ob tem smo zaprosili tudi, da se upošteva stališče Varuha, izraženo v dopisu z dne 24. 10. 2012 in da se ministrstvo do njega opredeli. Odgovora kljub urgenci z dne 6. 6. 2013 še nismo prejeli. To ministrstvo smo ponovno vljudno prosili, da priloži kopijo odgovora, ki ga je (ali ga bo) posredovalo Enoti na njen dopis številka: F E 56/2012-JP z dne 5. 9. 2012.*

Ministrstvo za pravosodje tako znova pozivamo, da nam odgovori še na to vprašanje in nas seznanj z odgovorom Enoti. UKC Maribor pa prosimo za pojasnilo o tem, kako je bila opravljena uvrstitev v plačilne razrede zaposlenih v enoti glede na opravljeno vrednotenje programa.

IV.

Ob obisku smo se glede na izpostavljene visoke temperature v poletnem času pogovorili tudi z nekaterimi pacienti. Ti so potrdili, da je bila v času vročinskega vala temperatura zraka v bivalnih prostorih enote F2 preko 28 °C. Omogočeno jim je bilo 30 minut bivanja na prostem, kar je premalo. Tudi osebje enote je potrdilo, da so bile v času visokih temperatur ob vročinskem valu v enoti F2 težave s povišano temperaturo v prostorih (tudi preko 30°), saj imajo hlajenje urejeno le v dnevnom prostoru, prostoru namenjenem za uporabo računalnika in eni bolniški sobi.

UKC Maribor v tej povezavi prosimo za sporočilo morebitnih ukrepov, ki so načrtovani, da bi se odpravile težave, ki so posledice visokih poletnih temperatur.

Prosimo za odgovor v roku 30 dni.

Lepo pozdravljeni,

Ivan Šelih

namestnik varuhinje

Priloga: dopis z dne 5. 9. 2012

V vednost:

1.

Gospod asist. mag. Miran Pustoslemšek, dr. med., spec. psihiater,
Vodja Enote za forenzično psihiatrijo
Oddelek za psihiatrijo UKC Maribor
Ob železnici 30
2000 Maribor

2.

Gospod Dušan Valentinčič
Generalni direktor
Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij
Jesenkova 3
1000 Ljubljana